

IN MEMORIAM M. K.

Meghalt Miroslav Krleža. Eltemették annak rendje és módja szerint. Elhangzottak az emlékbeszédek, megjelentek a nekrológok, sorra a sebtében összehozott „összefoglaló” ítéletek, nyilatkozatok, visszaemlékezések. Elindultak az első viták is az irodalmi hagyatékek körül; ki mit közölhet, mi volt a nagy író végső akarata és ezt hogyan kell érteni. Hány láda kéziratot hagyott hátra, hány kötet közöletlen naplót, és hogy mindezt mikor lehet majd, mikor kell publikálni. Valójában a halál és a temetés utáni első napokban minden egy konvencionális forгатókönyv meghagyásai szerint halad... Milyen irányba? A megszokott irányba, meglepetések nélkül, mintha csak mindent jóelőre tudni lehetett volna. Ez „megnyugtató”. Közben lassan elhomályosodik, hogy ki halt meg és kit temettek el. Az, hogy R. Z. is nyilatkozott — a közismert *-ovanok* egyike — és még hogyan: Krležát nevezve írószága mindig jelenlévő, legfőbb kritériumának, mi mást bizonyít, mint azt, hogy a *túl éles* krležai ítélet, a nem megnyugtatóra szánt krležai vélemény a „múló idő” kiszámíthatatlan fordulatai során szép lassan absztrahálódik, általános érvényű lesz, ami „nagy dolog” persze, soron következő nemzedékek sajtólhatnak ki belőle önmaguk számára ilyen vagy olyan tanulságokat, de egyre kevesebben lesznek, akiket közvetlenül érint, személyesen és mélyrehatóan. Holott ennek a Műnek nem az absztrakció és az általános érvényűség a belső motorja, hanem a közvetlenség, az *egyenes rámutatás* szépirodalomban és filozófiában, irodalmi tanulmányban és vitairatban egyaránt. Mi más magyarázhatná, mint éppen ez az egyenes rámutatás Krleža enciklopédikus indulatát. Mert eközben nemcsak a jelen forog kockán, hanem vele együtt a múlt is, egyfajta *teljessége* a dolgoknak és jelenségeknek, a dialektikusan talpra állított hegeli „világszellem”. Versek, regények, drámák, tanulmányok, esszék, naplók, máig visszhangzó beszédek és polémiák „végzik” sohasem szűnő lázzal, szenvedéllyel és indulattal ennek a rámutatásnak humánus

feladatát; első számú ellenfele, nem is ellenfele, egyenesen ellensége, tehát célpontja is a krležai közvetlenségnek és időszerűségnek a közhely és a provincializmus, az *áltörténelem* és az *álirodalom*, az ismétlődő hazugságok és ezzel együtt a fertőtlenített gondolkodás is, az üres önteltség és belenyugvás, minden ami az *ostobaság* szó-körébe vonható.

Két szimbólum jellemezheti, nem e Mű méreteit, hanem mélységeit és intenzitását: Karl Kraus *magatartása* és Füst Milán, *magános lovasának*” évezredek mélyébe nyomuló *tűnődése*. Az első az időszerűségek sorában, a második az örökkévalóság vizein határozza meg Krleža helyét.

Karl Krausról ő maga is írt, de jelezzük e magatartás jelképes tartalmát az egyenes rámutatás egy másik nagy *európai* művelőjének, Walter Benjaminsnak a szavaival: „... önmagával szemben ugyanolyan kényszerítő, könyörtelenül kényszerítő, mint a többiekkel, és sohasem fárad bele, hogy remegjen önmaga előtt (mások előtt soha!), hogy se vége, se hossza igyekezettel próbál megfelelni önmagának, hogy felel önmaga előtt, s ez a felelősség sosem az emberi lehetőségek magánkonstrukciójából s végképp nem ezek határaiból fakad, hanem mindig csak a dolgokból, legyen ez bármily igazságtalan, bármily »privát« szemléletű is.” S csak egy-két szót arról, hogy mások előtt soha, de remeg önmaga előtt. Ennek a félelemnek és szorongásnak a nyomait aligha ismerhetjük fel Krleža valamely mondatában és írásában, mégis mindig jelenvaló, de sohasem az „önellenőrzés”, mindig az igazmondás intenzitásának formájában. Leccapódásai viszont a *naplók*, ez a „privát” műfaj, az „igazságtalanságok” közlésformája. Évtizedeken át vezetett Krleža naplót, éppúgy mint a „magános lovas” megalkotó (szó)szobrász Füst Milán. Az ember, ha naplót ír, önmaga előtti remegésének ad formát, még akkor is ha a külvilágot dokumentálja, a vele és körülötte történő eseményeket. Mert a napló helykeresés a konkrét időben: az ember önmaga helyét keresi az éppen történő napban, az *aznapi* „privát” megtörténésben... És ha nem találja meg? Ebből a kérdésből származik a remegés.

*Hol sohasem voltál azelőtt, az Arany Partok mentén
Most gondtalan csatangolsz. Am, ha rádköszönt az alkonyat
[s az árny elébe lép.
Te nyergedben felállsz és merőn nézel napnyugat felé.*

— írja Füst Milán, s az Arany Partok mentén csatangoló lovas... Igen, Miroslav Krleža ez a lovas, (de nem lovasszobor). És körülötte „csend van mindenütt”:

*Akár az álomlátás íze, oly fanyar a sárga táj
S akár a tenger mélye, hallgatag.*

És:

*Így élsz most egymagad. S el-elcsodálkozol, ha este van.
Majd löporos-táskából estebédet
Előszeded... S a hatalmas, nagy némaságban, mint a csont-
[vázé, mely enni kezd,
Iszonytató két állkapcsod ropog s egymásba kap.
És nem vagy szomorú. Lóháton álldogálsz s tünődöl társ-
[talan: —
Hogy réges-rég, az évezredek mélyén volt-e gyermeked?*

Ilyen magányos most Krleža, de nem szomorú: már nem remeg önmaga előtt, mások meg nincsenek; a „mások”: az emlékezők, a felidézők még innen vannak az Arany Partokon, és szavuk — szerencsére — nem hallatszik át a túlsó partra.

B. J.